

BOJXONA XODIMLARI KASBIY FAOLIYATI SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Barotov Shuxrat Sharipovich

Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada bojxona xodimlari kasbiy faoliyati samaradorligini ta'minlashda individual-psixologik xususiyatlarning o'rni va ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, bojxona xodimlarini faoliyati bilan bog'liq kasbiy kompetentsiyalarning psixologik asoslari yoritilgan.

Kalit so'zlar. kasbiy kompetentlik, muloqotchanlik, kasbiy bilim, empatiya, individual-psixologik omillar, ijtimoiy muhit, o'z-o'zini rivojlantirish, kasbiy etiket, assertiv xulq, guruhiy ta'sirlashuv, optimallashtirish, sotsial-psixologik kompetentlik

Mamlakatimiz o'z mustaqilligiga erishgach, boshqa sohalarda bo'lgani kabi bojxona tizimida ham fikri sog'lom, tafakkuri zamonaviy, Vatan, yurt degan tuyg'u bilan yashaydigan, o'z yurti va xalqi manfaatlari uchun, kerak bo'lsa, jonini xam ayamaydigan fidoiy yosh kadrlarni, bojxona xodimlarini tayyorlashga alohida e'tibor qaratildi. Zamonaviy talablarga mos keladigan mutaxassis bo'lish uchun nafaqat maxsus kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallash, balki professional jihatdan muhim bo'lgan shaxsiy - psixologik sifatlarning to'laqonli rivojlanishiga erishish yo'lida bir qancha innovatsion-psixologik tadbirlarni amalga oshirishni taqazo etadi.

Akademik B. Axmedovning fikriga ko'ra, bojxona organlari moliyaviy - iktisodiy tizimning bir qismi sifatida Markaziy Osiyoda qadim zamonlardan boshlab mavjud bo'lgan. Chunki minglab yillar davomida Sharkni G'arb bilan bog'lagan Buyuk Ipak yuli Markaziy Osiyo hududidan o'tgan. O'rta dengizdagi Suriyaning Antioxiya (yoki Antalya) porti o'zok vaqt Ispaniya, Portugaliya, Venesiyadan tovarlarni tashuvchi kemalarga xizmat qilgan. Bu tovarlar Buyuk

Ipak yuli orqali Xitoy va Yaponiyaga yul olganlar. Buyuk Ipak yuli orqali amalga oshiriladigan savdoga qaysidir darajada aloqador bo'lgan barcha davlatlarning bojxona organlari tajribasini umumlashtiruvchi qoidalar asrlar davomida takomillashtirildi va maqbul xolga keltirildi. Agar kaysidir davlat yoki shahar bojxona qoidalarini keskinlashtirsa, bojlar va yig'implarni haddan tashqari ko'paytirsas, karvonlar bu davlat hududini chetlab o'tishga intilar edi. Natijada Buyuk Ipak yulining yangi-yangi tarmoqlari yuzaga kela boshladi: birgina Markaziy Osiyoda Buyuk Ipak yo'lining bir necha shaxobchalari mavjud bo'lganligi fikrimizning dalilidir. Ushbu karvonlar chetlab o'tgan davlatlar esa anchagina daromaddan mahrum bo'lishar, chunki yo'llarda karvonlar muntazam qatnar edi [2].

Mustakillik davrida O'zbekiston milliy bojxona tizimi davlat strukturasi muhim institutlaridan biri sifatida yosh mustaqil davlat bilan birgalikda o'sdi, takomillashdi va rivojlanmokda. Mustakil O'zbekistonda, hozirgi globallashuv sharoitidan kelib chiqib, bojxona xizmati uchun yangi me'yoriy-hukukiy hujjatlarning qabul qilinishi, iqtisodiyotda erkinlashtirish va islohotlarni chuqurlashtirish natijasida katta o'zgarishlar yuz berdi.

Bugungi kunda mamlakat bojxonachilari tomonidan respublikamizning iqtisodiy xavfsizligini va ichki bozorini himoya qilish, respublika hududida osoyishtalikni ta'minlash, bojxona chegaralari orqali ta'qiqlangan buyum va vositalarni noqonuniy olib o'tilishining oldini olish, kontrabanda va bojxona qoidalarini buzilishiga qarshi kurash borasidagi tadbirlarni kuchaytirish, axolining tinch xayotini ta'minlash kabi o'zlariga yuklatilgan vazifalarni bajarishda bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Bojxona tizimining shaxodatlangan shaxsiy tarkibining asosiy qismi oliy ma'lumotli kadrlardan iborat. Lekin, oliy ma'lumotga ega mutaxassis xodimlar orasidan xam nafaqat bilim saviyasi yuqori, balki Vatanga sadoqat hissi kuchli, o'z shaxsiy manfaatlaridan Vatan manfaatini ustun biluvchi kadrlarni tanlash va yuqori mansab-lavozimlarga tayinlash zarur. Bojxona tizimi kadrlarining ruhiy

barkamolligi xizmatda katta ahamiyat kasb etishi psixologik omilning naqadar ustun ekanligidan dalolat beradi [1].

Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy integratsiyalashuv sharoitida bojxona xodimlarining ijtimoiy mavkei yangi boskichga kutarildi bojxona jarayonlarini amalga oshirishning psixologik shart-sharoitlarid: muhim o'zgarishlar yuzaga keldi. Shaxslararo munosabatlarning xalqaro munosabatlar bilan yaqinlashuvi, uyg'unlashuvi tendensiyalari kuchaydi. Bojxona xodimlari faoliyatida psixologik bilimlarning, shu jumlada kasbiy muomala malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishning ahamiyati g'oyatda oshdi.

Yuqoridagi fikrlardan xulosalash mumkinki, bugungi kunda bojxona xizmatiga kadrlar tanlash va tanyorlash, ularni kayta tayyorlash hamda malakasni oshirishga nisbatan yuqori talablarning kuyilishi. Mazkur jarayonlarda inson omilini ahamiyati ortib borlyotganligidan dalolat beradi. Bojxona xodimlarinshp shaxsiy psixologik sifatleri bojxona faoliyatida muhim ahamiyatga ega omillarlan biri hisoblanib, shu yunalnshla ijtimoiy psixologik tadqiqotlar olib borish bugungi kunimizning dolzarb vazifalaridandir.

Bojxona xodimlari faoliyati «odam-odam» munosabatlari asosida tashkil etiladigan kasblar sirasiga kiradi. Shuning uchun aytish mumkinki, ular faoliyatining asosini kasbiy muloqot tashkil etadi.

Suhbat metodi. Suhbatning asosiy maqsadi sub'ekt bilan kechadigan muomala jarayonida u haqidagi va xizmat faoliyatidan kelib chiqadigan boshqa ma'lumotlar haqidagi axborotlarni olishdir. Suhbat davomida insonning individual xususiyatlari, uning intellekti, psixik holatiga baho beriladi.

Kuzatish metodi. Bojxona xodimlari amaliy faoliyatlarida muhim ahamiyat kasb etadigan psixologik metodlarda yana biri kuzatish metodidir.

Bojxona xodimi bojxona nazoratini amalga oshirish hamda fuqarolarni bojxona ko'rigidan o'tkazish jarayonida maksadli ko'zatish faoliyatini amalga oshiradi. Shuningdek, kuzatish jarayonida bojxona xodimi shaxslararo muomalada keng tarqalgan kuzatilayotgan faktlarning namoyonligini oshirilishiga yoki

kamaytirilishiga sabab buluvchi xatolarga (gala effekt, oreol effekta ..va b.k. lar) dush kelishi mumkin.

O‘z-o‘zini kuzatish metodi (interospeksiya). Bojxona xodimlari kasbiy faoliyatida o‘z-o‘zini ko‘zatish metodi yordamchi metod sifatida ko‘llaniladi. O‘z-o‘zini ko‘zatish o‘zini anglash, o‘z shaxsiy harakter xususiyatlarini anglash va ularga baho berishga yordam beradi. Bu esa, o‘z navbatida, o‘z hatti-harakatini nazorat qilish, ekstremal sharoitlarda asab-psixik zo‘rikishlari bilan bog‘liq bo‘lgan noxush emotsional reaksiyalar, tutakish holatlarini oldini olishda muhim o‘rin tutadi.

Biz yuqorida milliy bojxona tizimi rivojlanishi, taraqqiy etishi, bojxonachi kasbining kelib chiqishidagi ijtimoiy - iqtisodiy va tarixiy omillarga qiskacha to‘xtalib o‘tdik. Shu bilan birga, bojxona xodimlari faoliyatida psixologik jarayonlarning o‘rni va ahamiyatini aniqlashga harakat qildik. Bizning fikrimizcha, bojxonachilik kasbi azaldan harbiy kasblar sirasiga kirgan. Bu esa ilk davrlardanok mazkur kasb egalari uchun muhim bo‘lgan kasbiy-psixologik sifatlarni belgilab bergan. Buning uchun esa avvalo, bojxona xizmatchilarida, yuqori darajadagi jismoniy va ruhiy tayyorgarlik, empatiya, muloqotchanlik, insonparvarlik, o‘z-o‘zini adekvat boshqara olish kabi psixologik sifatlarni shakllantirib borish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Багнетова Е.А Образ жизни и профессиональные факторы риска здоровье педагога.РиО Сур ГПУ, 2017. - 6 с.
2. Барабанщикова В.В. Профессиональные деформации в профессиях инновационной сферы / автор. Дис док. Психол н., М., 2016.- 36 с.
3. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие учения и современное состояние проблемы. М.: Изд-во «Институт психологии РАН». 1995. - 136 с.
4. Леонова, А.Б. Психопрофилактика стрессов / А.Б. Леонова, А.С. Кузнецова. - М.: МГУ, 2003. - 394 с.
5. Ломов Б.Ф. О системном подходе в психологии // Вопросы психологии.- Москва, 1975. –№2–С.31-45